

Noteringar från kunskapsseminariet "Mångbruk – hur kan vi öka användningen av samma skog till flera verksamheter?"

Den 11 mars genomfördes ett kunskapsseminarium om mångbruk av skog i Umeå. Seminariet var det första i en serie kunskapsseminarier inom ramen för det nationella skogsprogrammet.

Det här dokumentet innehåller råmaterial i form av noteringar från paneldiskussioner, gruppdiskussioner och diskussioner i plenum. Även inspel som kommit via mail finns med. Texten utgörs av noteringar från genomförda diskussioner, i en obearbetad form.

Innehåll

Föredrag SLU – kort sammanfattning.....	2
Paneldiskussion 1.....	3
Paneldiskussion 2.....	4
Föredrag Dieter Müller - kort sammanfattning.....	5
Diskussion i plenum.....	5
Paneldiskussion 3	6
Gruppdiskussioner.....	8
Inspel via mail	18

Föredrag SLU – kort sammanfattning

Mångbruk är ett komplext begrepp och det kan finnas motstridiga uppfattningar om vad det betyder. SLU arbetar just nu med en rapport med den preliminära titeln ”Mångbruk av skog – finns det någon outnyttjad potential?”. Frågorna som ställs i arbetet är:

- 1) Vad är mångbruk.
- 2) Hur bedrivs mångbruk
- 3) Möjligheter och hinder för mångbruk av skog.

SLU bygger sitt arbete på intervjuer, enkätsvar och forskningsrapport. *Naturturism* brukar vara det första som kommer upp. Även *Hälsa och välbefinnande*. Andra områden som förknippas med mångbruk är *Förädling av råvaror från skogen*, *Natur- och kulturvärden*, *betesdrift* och *ekosystemtjänster*, *arbetstillfällen* och *landsbygdsutveckling*.

Mångbruk kan vara kommersiellt och icke-kommersiellt beroende på hur det tolkas.

Ofta förknippas mångbruk med kulturella och försörjande ekosystemtjänster, inte stödande och reglerande. Men givetvis kan samtliga omfattas och gynnas.

Är skogsbruk verktyg för mångbruk? Hur bedrivs mångbruk?

Skilj på om mångbruksentreprenören har skog eller inte. En fråga som ofta kommer är om mångbruk ska ersätta produktionsskogsbruket? Majoriteten anser att trakthyggesbruk och mångbruk kan kombineras.

Är mångbruket integrerat eller differentierat? Detta har med markanvändning och tid att göra. Varierad skogsskötsel ger goda möjligheter för mångbruk.

Kan skyddade områden användas kommersiellt för mångbruk så vore det bra.

Samverkan är viktigt för att komma vidare – skapa arenor. Föreningen för mångbruk är ett bra initiativ.

Möjlighet och hinder

- Allemansrätten
- Lagar, regler upphandling
- Förutsättningar för deltagande generellt
- Infrastruktur; bo och verka, skola vård etcetera
- Landsbygdspolitiken jätteviktig!
- Viljan och motivation hos markägare/skogsägare.

Paneldiskussion 1

Deltagare i panelen: Therese Bjärstig Umeå universitet, Ola Söderdahl Sveaskog, Eva-Maria Nordström Umeå universitet, Erland Mårald Umeå universitet,

Moderator: Skogsägarens drivkraft för mångbruk – varför är den så viktig? Räcker det inte med villiga entreprenörer?

Therese: Jo, det skulle kunna räcka. Mångbrukare kan vinna på att samverka istället för konkurrera till exempel en som har boendeanläggning, nån som har mat etceteraetera. Kanske även samverka stad och land. Där besökaren bor i staden tillfälligt men upplever på landsbygden.

Moderator: Ser ni någon potential i att de stödjande och reglerande ekosystemtjänsterna kan få nytta av mångbruk?

Ola: Ja till exempel skogsägare som får betalt för kolinlagring. Skogen är vår enda CSS-are idag.

Publik: Ser ni några konflikter för mångbruket om ett hårdare, virkesproducerande skogsbruk sker?

Eva-Maria: Ja, forskningsstudier visar att intensivt skogsbruk kan påverka mångbruk negativt till exempel för rekreation.

Publik: Therese – du sa trakthyggesbruk inte är hinder för mångbruk? Vad är då hindret.

Therese: Hindret är motivation hos enskilda skogsägare. Vad det beror på skiljer sig till exempel svårt att vara liten företagare, infrastruktur etceteraetera. Vi bör titta strukturellt på landsbygdsutveckling för att skapa förutsättningar för mångbruk.

Erland: Det finns ganska få människor på landsbygden och infrastrukturen försvinner ...

Publik: Roligt att skogsbete finns på listan kring mångbruk. Problem för oss är att Jordbruksverket har "tagit patent" på begreppet skogsbete. Man kan få ekonomiska stöd utifrån deras definition på skogsbete, men inte om man inte rymms inom det som definierats av dem. Vi vill att "mulbetesrätten" släpps – känner ni och turister till detta begrepp? Kan ni "kovett"? Att till exempel hundar inte släpps i skogen. Förslaget jag har är att öppna upp definitionen.

Erland: förr pratade vi in- och utmark, det fanns miljontals djur på skogen. För cirka 50 år sen fanns det djur på skogen – lång tradition. Men det finns en konflikt mellan olika typer av bete, nu har vi en annan slags skogsbete; älgbete.

Therese: Detta har vi inte forskat så mycket kring.

Publik: Skogsägarna är en divers grupp en medelskogsägaren har 40 ha skogsmark, avkastning per år är 40 000 kr, de kan inte leva på skogsägandet, de har andra jobb för att få in pengar. Det är inte självklart för skogsägaren att ta på sig en till ny nisch/bransch "ben".

Paneldiskussion 2

Deltagare i panelen: Ola Engelmark föreningen Skogens mångbruk, Kristina Lindelöf Ingebo hagar, Ola Söderdahl Sveaskog, Marita Stinnerbom Sametinget.

Moderator: Vilka egenskaper och drivkrafter ska en ha för att lyckas med mångbruksföretagare i skog?

Ola E: Vi måste våga släppa loss entreprenörerna, tänka bortom volym.

Kristina: Många människor behövs, mångfald i människor som görs tillsammans.

Ola S: Entreprenörsamhet, uppfinningsrikedom, klurighet. Affärsmodellerna uppfinns underhand.

Marita: Renskötsel är ett företagande i sig men det är också en livsstil, kultur etcetera. Renskötseln genererar många arbetstillfällen, andra vinner på renskötseln.

Moderator: Vilka typer av mångbruk i skogen tror nu kommer skapa jobb och tillväxt?

Marita: Att bruka skogen är att skapa tillväxt i skogen. Renskötsel genererar kött och andra värden inom livsmedelskedjan till exempel. Även turismen, slöjdnäringen att producera det som rennäringen producerar i nästa led. Men förutsättningar för att rennäringen ska kunna utvecklas behövs. Ett skogsbruk som renen trivs i, i ett sånt trivs även andra till exempel bärplockare, turism.

Ola E: tydligt på mentimeter att mångbruk är väldigt mycket, ska inte definieras för hårt utan låta entreprenörskapet vara med och skapa definitionen, den förändras. Framtidens mångbruk kan se helt annorlunda ut än idag så vi bör se att bredden skapar jobben, bör inte vara snävt.

Ola S: Ett hinder är brist på investeringskapital. Inom turismen är företagarna ofta små och tjänsteintensiva – på landsbygden. Sveaskog har kontakt m ca 100 entreprenörer, Investeringskapital är avgörande till exempel genom grön investeringscheck, riktat bidrag till Almi etcetera – landsbygdspolitik. Det är inte antalet gäster som är relevant utan intjänad krona per gäst.

Kristina: Kapitalfrågan är viktig! Först nu när jag fått till ett antal stugor – då kan detta börja ge intäkter. Nu är det maten, boendet som kan ge oss pengar. Skogen har varit kapitalet plus banklån... Stora investeringar för att uppfylla alla regelverk till exempel livsmedelsregler. En landsbygdskommission vore bra för att komma runt dessa frågor.

Fråga publiken: Studsar till då jag hör ordet ”tillväxt” och betoningen på det. Handlar allt om monetär tillväxt? Hur kan politiken komma in i detta? Vi lever i ett samhälle där vi har det väldigt bra...

Ola E: Mångbruk bör sträva efter att arbeta med alla ekosystemtjänster och biologisk mångfald, markanvändning. Biologisk mångfald har minskat – då kommer vi in på etiken – i mina böcker lyfter jag in etik så vi tänker i ekosystemtjänster så att framtidens människor kan få nytta av skogen också.

Moderator: Hälften av mångbrukarna anser att de kan kombinera trakthyggesbruk och mångbruk andra hälften vill ha hyggesfritt. Hur ser panelen på detta?

Ola S: Många näringar krävs – detta är mer betydelsefullt än skogsskötselmetoden.

Kristina: Hyggesbruk i kombination med kontinuitetshyggesbruk är viktigt. Skogsbruk krävs för att finansiera våra investeringar. Men sen får vi även stöd

i form av till exempel naturvårdsavtal. Nu med granbarkborreangreppen måste vi tänka om och göra rätt. Det är väldigt viktigt att markbereda försiktigt. ”Gläntor” skapar vi vilket ger mångfald.

Marita: Trakthyggesbruk anser vi inte är bra för renbetet, hänglavskogarna kan inte gå vidare till varandra. Vi vill ha ett renskötselanpassat skogsbruk. Men skogen får inte bli för tät – även gamla skogar behöver skötas så att marklaven kan leva. I den skog renen trivs så trivs också människan. Vi tar gärna ett samtal om detta för renskötare kan mycket om skog.

Ola E: 100 årsperspektiv på skogsskötsel är väl snävt. Men då vi använder mångbruksbegreppet måste vi ställa frågan ”På vilket sätt kan vi få fram en viss kvalitet?” Släpp loss fantasin. Skogsskötseln bör anpassas till det hen vill använda skogen till.

Moderator: Vad betyder traditioner för mångbruk?

Ola S: Traditionen är att mångbruka – nu ser vi en ny våg som kanske innehåller nåt annat mer brännved, fler ekosystemtjänster etcetera. Även traditionen av allemansrätt och vår självbild som ”skogsfolk är viktiga traditioner.

Kristina: Att vi bor på våra skogsgårdar – jätteviktigt – hämtar ved från skogen, sätter sin mila, man vet vart det finns/rätt virke finns.

Moderator: Finns det en öppenhet i din by för turism?

Kristina: Ja, vi hade 25000 besökare förra året! Lite väl mycket som vi vill ska minska något detta år.

Föredrag - Passar mångbruk lika bra överallt?

Dieter Müller, professor i kulturgeografi. Umeå universitet.

Fokus på turismutveckling på landsbygden, specifikt norra Sverige.

Mångbruk är en del av landsbygdsutvecklingen! Landsbygden har olika funktioner – livsmiljö

Mkt handlar om agrarproduktion jord och skog. Det finns förväntningar från samhället att landsbygden ska producera till ex mat. Men det finns också ekologiska funktioner som landsbygden ska fylla. Rekreationsfunktionen – de urbana människornas rekreationsbehov – friluftsliv etcetera. Plats för infrastruktur. transporter, flygplatser, skräp. Det finns en förväntan på landsbygden att användas för alla dessa syften

”Ekostrategier”

Det är olika hur vi ser på landskap. Det finns olika ideer kring hur vi relaterar till landskapet. Passivt betrakta landskapet, ide om att dominera och anpassa sig till landskapet (4-fältare) landskapet blir en fabrik för produktion för aktiviteter, men det finns även ett ”fryst” landskap som regleras. Nyttja och utnyttja landskapet.

Titta på hembygdslösningar istället för regionala lösningar?

Vem ska mångbruka om folk inte bor kvar?

Diskussion i plenum

Moderator: (ej dokumenterat frågan)

Dieters svar: Principiellt kommer det finnas olika uppfattningar, vi måste prata om landsbygden vilket vi inte gör tillräckligt idag. Inse att det finns

attraktivitet på landsbygden, vi måste skapa förståelse och ha dialog om hur det behöver vara.

Moderator: Finns det nåt bra exempel?

Dieter: Norge har regionaliserat markägandet vilket borde vara rimligt. Låta områden som ska förvaltas att prata själva om förvaltningen av sitt landskap. Samer är moderna människor – klart gruvor ska finnas. Men fragmenteringen av bestämmandet är problematiskt. Vi borde ta ett helhetsgrepp och bli mer regional i vår ansats. Sverige är en välfärdsstat vilket är bra. Det finns en ide att det ska vara likadant över hela landet. Det blir knepigt då det tas fram nationella regler som inte funkar.

Moderator: Vad borde vara nationellt kopplat till mångbruk?

Dieter: Vissa standards vore bra att ha på nationell nivå till exempel skatt – den ska inte vara lokal. Men vi borde reda ut vissa saker regionalt.

Moderator: De företag som jobbar inom turism – behövs särskilda villkor?

Dieter: Jag tror snarare på lätta regelverk än att vissa näringar ska finansieras av bidrag. En industri bör inte principiellt stödjas bara för att den går knackigt. Detta tror inte Dieter på.

Publik: SCA har just publicerat en hållbarhetsrapport. Vad kan man göra (vi skyller ofta på Stockholm och EU) Vad är det viktigaste vi ska fokusera på?

Dieters: I en global värld finns det mycket som skogen ska lösa etcetera.

Publik: Hur avgränsar man de som ska ha något att säga till om? Hur skapar vi rådighet för lokala aktörer i förhållande till nationella auktoriteter?

Dieter: Svårt, älgjakten är intressant, även folk som inte bor på platsen får vara med.

Publik: I bilden vad landsbygden ska göra – har inte landsbygden även rollen att förverkliga rovdjurspolitiken?

Dieter: Korrekt och håller med...

Publik: Regelverk strävan från myndighetshåll att skapa stora brukningsenheter. Föreslår att det istället skulle kunna gå att skapa små brukningsenheter. Avkastning är irrelevant om det är andra värden som marken ska använda sig till. Småskaliga enheter ska leverera om "gränser stängs".

Paneldiskussion 3

Paneldeltagare; Staffan Norin regionchef Skogsstyrelsen, Erik Hjärtfors mångbrukare, Katarina Rönnbacka Nybäck Bike in Bergslagen

Moderator: Halv minut: svara hur tycker ni att man ska sköta skog för mångbruk?

Erik H: 30 ha 80% konventionellt, 20% kontinuitetsskogsbruk. Höga sociala värden.

Staffan: utifrån många perspektiv, samtal dialog, förstå andras perspektiv, planerad skogsskötsel i samtal och dialog med andras perspektiv.

Katarina: i samråd med naturturistföretagare som vill verka i skogen så att bästa ekonomiska lösning för båda uppstår.

Fråga: Finns kunskap och kompetens om skogsskötsel för skogsbruk där den behöver finnas?

Erik: Nej, kompetens om skogsskötsel för höga sociala värden finns inte. Skulle gärna ha ett nationellt projekt. Kompetens finns i forskningen men den når inte företagaren/skogsägaren.

Staffan: Nej, vi talar om olika saker, kompetensbehovet ser olika ut och kunskapen hos skogsägare är olika. Samrådet är det väsentliga, förståelsen för varandras olika förutsättningar saknas. Det behövs institutioner och regelbyråkrater så att vi inte begränsar för mångbruk i onödan – lämna utrymme som även funkar lokalt.

Moderator: Är bristande kunskap ett problem, Katarina?

Katarina: nej, kunskapen finns men våra unika förutsättningar vet inte skogsägare om. Till exempel ledcyklning kräver endast hållbara cykelstigar, hur skogen ser ut spelar mindre roll. Virkesköparna behöver mer kunskap om hur en plan som gäller för både skogsägaren och entreprenören ska läggas.

Erik: småskalig träförädling är i princip lika stor som turistföretagandet i södra Sverige. Vi behöver få kunskap om till exempel material som kommer från Sverige hur vi kan ersätta sånt vi importerar till exempel.

Staffan: Skogsanvändningsplan kan vara intressant för att vidga perspektiven. En näring kan synliggöras för att politiker och beslutsfattare ska förstå - till exempel genom regionala skogsprogrammet.

Moderator: Vad betyder nätverk för synliggörandet?

Erik: Svårt att som liten mångbrukare behärska allt. Nätverk blir jätteviktiga. Vi kan hjälpa varandra till exempel den som kan marknadsföring erbjuder tjänst till den som har en produkt att sälja – avtal mellan företagen.

Staffan: Ett sätt att bygga nätverk är att skapa en gemensam karta och mötas i ett gemensamt språk.

Publikfråga: Håller med om att många företagare har kunskap, ibland finns bristande kunskap hos de som vill bedriva verksamhet på annans mark, kunskap om äganderätten saknas.

Katarina: Många som vi har kontakt med tror att till exempel cykelleden kommer inkräkta på markägarens möjlighet att bedriva jakt och skogsbruk. För att kunna komma runt detta har vi hittat olika lokala sätt att kommunicera så att inte markägaren känner att dennes äganderätt är inskränkt.

Moderator: Ett konkret exempel har varit att ni tagit med er en cykel och visat den för markägaren. Då har det blivit konkret och markägaren får större förståelse för vilken typ av cykel som leden ska vara avsedd för.

Erik: Bara info om att skogsföretagarna vill bedriva mångbruk är för många politiker helt nytt och uppskattat.

Katarina: Nu kommer snart en bok om hur man vill bedriva företag på nån annans mark. Det kan behövas en hel utbildningsserie kopplad till den och att virkesköparen känner till den.

Staffan: Med stöd i avtal formaliserar vi samverkan vilket kan minska risk för friktion framöver.

Moderator: Finns det pengar med i bilden Katarina då ni vill ha tillgång till led på annans mark?

Katarina: Just nu finns inget sånt men vi jobbar just nu med Sveaskog för att hitta en modell där de kan ta betalt för den som nyttjar leden som kompensation för minskade virkesintäkter.

Fråga från publiken: Både SCA och Holmen är här och ni har varit lite tysta i sammanhanget. Sveaskog till exempel har 100 avtal med turistentreprenörer.

Har SCA och Holmen sådana avtal? Finns det folk och intresse från er att tillåta sådant på er mark?

Svar från Holmen: Känner inte till – generellt ser vi inga motsättningar. Generellt går det att komma överens. Vi har många samråd angående skogsbruksåtgärder. Men avtal? Nej vet inte.

Svar från SCA: SCA vet att det finns avtal men känner heller ej till några större som leden. Men troligen kommer detta framöver. Vi har behov av att det finns avtal skrivna.

Gruppdiskussioner

Grupparbete vid nationella skogsprogrammets kunskapsseminarium om mångbruk 11 mars, 2020, SLU, Umeå

Anteckningar Grupp 1

Lokalt

Samarbete lokal mellan livsmedelsproducenter och slakterier, hur kan vi omsätta detta i skogen? Hitta vägar för samarbete, då måste många små företag gå ihop, sprida kunskap om olika näringar

Höga kusten, mycket lokal produktion, världsarv, samarbete som baseras på eu-medel

Klustra det småskaliga så att man får storhets fördelar i det lilla, lättare att få investeringar och skapa konkurrenskraft,

Skapa arenor för samarbete som också bygger lokal samhörighet,

Turism kan också stärka den lokala stoltheten, men viktigt också att man inte blir ett levande museum

Skapa business av sånt som redan är görs, tex renmatning och annat,

Utgå ifrån landsbygdens potential,

Obemannade butiker kan tex vara något som kan vara nyttigt lokalt

Skapa en ny berättelse om landsbygden

Skogen i skolan

Regionalt

Skogsstyrelsens sektorsråd, ett forum för att få in input regionalt där det sker ett kunskapsutbyte

Regionala skogsprogrammen?

Det krävs att man skapar långsiktiga förutsättningar, tex nyckelbiotopsfrågan är något som skapat stor osäkerhet

Svenska skogen – kan skapa en ny berättelse om skogens potential

Grupp 2. Grupparbete

1. Hur kan kunskap och kompetens mobiliseras lokalt?

Frågan tolkades lite olika och efter att haft inledande samtal i bikupor rörde sig diskussionen konkret kring - Hur nå ut?

Vilket är bästa sätt samla skogsägare/intressenter. Traditionellt via **annons** och nu även via sociala medier. Det kan vara svårt att nå ut och dessutom kommer inte alla som kan behövas få att hantera ämnet som aktuellt. Någon lyfte att bolag och myndigheterna har adressregister för utskick via post och delvis epost-adresser som man kan nyttja. Lokala tidningar av typen annonsblad som

ofta är gratis och billiga att annonsera i är ett bra sätt särskilt i små kommuner.

Samarbeta och bjuda in sig till större aktörer kan vara en framgångsrik väg att nå ut med sitt budskap, hitta likasinnade eller vad som är behovet.

Vid **möten och samtal** mellan människor utbyts kunskap samt att det skapas kompetens och utveckling.

Efterfrågan på till exempel **svärfångade produkter** som gammalt virke kan lösas via möten och nätverk på det lokala planet.

Utboägandet påverkar ofta ovanstående punkter om nåbarhet, samarbete och utveckling negativt samt dålig skogsskötsel som till exempel oröjda skogar. Extensiv skogsskötsel kan också bidra till att naturvärde skapas.

Många tydligt politiska frågor togs upp:

- Jobb och tillväxt. Vilka **mål** har vi. Är det alltid ekonomiska mål?
- Modernt skogsbruk hamnar i **konflikt** med mycket annat brukande och står för många målkonflikter.
- Vem/vilka ska ha **beslutanderätt** lokalt, till exempel Kallakgruvan.
- Var hamnar **skatteintäkterna**?

Mångbruk ger **mening till livet**.

2. Hur kan kunskap och kompetens mobiliseras regionalt?

Länsstyrelsen eller regionen borde ha som uppdrag att bjuda in naturturismentreprenörer till länsvisa konferenser och utbildningar. Problem är att frånvaro ger inkomstbortfall som blir ett stort hinder särskilt för små enskilda företagare.

- Att erbjuda fler alternativ kan vara en lösning och till exempel **digitala plattformar** kan bidra till att öka antalet deltagare, utbyte och utveckling.
- **Göra turnéer** i länet.

Vad vill man få ut av mångbruksträffar? Främst **kunskap om regelverk**, information och nätverka. Allemansrätten! Troligen finns det ett ganska stort behov av att lära sig upprätta avtal om man till exempel behöver använda ett visst skogsområde. Finns bra mallar? LRF har och skogsägarföreningar kan hjälpa till.

Vissa **intresseföreningar** kan fungera som tredje part mellan till exempel företag och markägare.

Grupp 3, noteringar från gruppdiskussion

Hur kan kunskap och kompetens mobiliseras lokalt och regionalt?

- Lyfta fram goda exempel. Låta de goda exemplen lyftas och förmeras.
- Nätverk, de som finns kan sporra varandra (konkurrera m.m.)
- Inte så säkert att kunskapen finns lokalt. Viss kunskap kan finnas, men viss grundläggande kunskap saknas t.ex hos skogsbolag. Svårt att mobilisera kunskap som inte finns. Även kunskapsökning behövs.

- Ha rådighet i den skala man verkar, kunna förvalta.
- Tydliga avtal, kan underlätta.
- Kan behöva ta nya grepp. Vem värderar vad och hur görs det. Identifiera vilka värden som finns.
- Marknadskunnande, marknadsföring, och ekonomiskt kunnande.
- En del värden är man inte ens medveten om att de finns lokalt.
- Underlätta samverkan och dialog mellan olika nivåer. Definiera syften och föra dialog om hur samverkan kan ske.
- Samråd med de som bor på platsen, vilken nytta/hur används marken lokalt, hitta lösningar som inte hindrar andra former av brukande. Kommersiellt och icke-kommersiellt.
- Ägande ansvar och brukande ansvar.
- Skillnad mellan stora och små skogsägare, äganderätsfrågorna och hur de styr sitt brukande.
- Mobilisera det som finns, genom att markägarna känner sig trygga, långsiktiga spelregler och rådighet.
- Älgjakten kulturell angelägenhet, källa till osämja om spelregler inte varit tydliga.
- Viktigt att det finns en mångfald i ägandet, viktigt att den är kvar (ex andel AB).
- Upplåta mark till mångbruk, då är det viktigt med tydlighet och att markägaren känner att det är positivt att upplåta marken lokalt.
- Rådgivare och de som upprättar skogsbruksplaner är en viktigt grupp att mobilisera, om man vill ha effekter i landskapet. Virkesköparen är den vanligaste rådgivaren, deras mål är oftast virkesproduktion.
- Alla nyttor är inte sådant som man kan tjäna pengar på, viktigt att ha med olika typer av nyttor. Kan ha betydelse för vilka som bor kvar, viktigt att bibehålla attraktiviteten i landsbygd. Livskvalitet viktigare än pengarna.
- Öka beställarkompetensen hos markägare.
- När besöksnäringen blir en skadegörare, många besökare på en plats innebär slitage, kanalisera det.
- Inventera vad olika människor av grupper vill ha, och vad vill de betala för?
- Hantera risk?
- Kompetens för att skapa delaktighet och dialog med lokalbefolkningen.
- Använda reservaten för att uppmuntra mångbruksföretagande?
- Den nationella nivån påverkar rådigheten på den lokala nivån. Bra om de övergripande målen är snarare en viljeinriktning än skarpa mål. Kan vara regionaliserat, ex bidrag som investeringsstöd.
- Hitta lösningar där rörliga resurser ex vilt, inte skapar konflikter. Olika markägare kan ha olika utkomst från ex. jakt. Hitta tydlighet i systemet.

- Göra mångbruket positivt, för alla/en majoritet av berörda markägare. Hjälpa markägarna se fördelarna. Avtal där markägare får del av inkomster.
- Erfarenheter från viltförvaltningen, kan lära sig av erfarenheterna när vi diskuterar mångbruket.
- Kvalitativa mål från staten och kvantitativa mål lokalt, utifrån vad folk i bygden vill.
- Kunna säkerställa att du har tillräckligt mycket av den resurs som du vill sälja. Kommersiell verksamhet på andras fastighet, hur gör jag det positivt för alla parter.

Regionala nivån? Hur mobiliseras vi kunskap och kompetens där?

- Mer kundorienterad ansats från regionala aktörer.
- Regionalt, ska vara en stödjande nivå.
- Länsstyrelsen kan samordna på den regionala nivån, som ex samordning av infrastruktur. Det finns en uppdelning utifrån regionala förutsättningar.
- Vissa frågor måste styras nationellt och regionalt, kontrollfunktion i vissa fall.
- Kapitaltillgång, för att kunna satsa.

Konkreta förslag?

- På lokal nivå kan ett ökat marknadskunnande bidra, om det redan finns en lokal entreprenör.
- Att vara innovativ och tänka framåt, kan starta med att ta reda på nuläget (marknadsundersökning).
- Mobilisera ungdomar, kreativa lösningar för mångbruk, kanske skattelättnader i uppstartskedet.
- Identifiera vilka som är berörda, involvera dem i beslutsprocess. Tydliggöra vad som är ok enligt allemansrätten och vad som inte är det.
- Arean för samverkan, samtalet, fungerande dialog.

Viktigast?

1. Skapa arenan för samverkan, underlätta fungerande dialog.
2. Tydlighet i regler, avtal och förutsättningar. Lokalt perspektiv.
3. Nätverk. Kritiks massa av mångbruksföretagare som sporrar varandra, nätverk som kan sporra varandra och gå ihop om vissa frågor. En grupp av företagare som kan samverka för att erbjuda servicen, och hålla igång verksamheten över året (en del säsongsbetonade).

Grupparbete grupp nr 4**Hur kan kunskap och kompetens mobiliseras lokalt?**

- Använd föreningslivet
- ”Mångbruksfrågan” måste brytas ned i sina beståndsdelar för att vi ska kunna svara på frågan.
- Enskilda drivkrafter är nyckeln.
- Nyttjandeavtal behövs för de som vill bedriva företag på annans mark.
- Hygienregelverk måste lättas.
- EU-regellättnader krävs.
- Hjälpkunskap om att starta företag behövs.
- Samla engagerade i en bygd kring en konkret fråga till exempel öka sysselsättningen – hur gör vi då? tillsammans kan vi genomföra förändring.
- Använda befintliga arenor.

Hur kan kunskap och kompetens mobiliseras regionalt?

- I myndighetssfärer kan man prata om mångbruk på ett mer generellt plan men även här måste begreppet brytas ned i flera beståndsdelar.
- Regionalt skogsprogram kan vara en arena. – eftersom många aspekter och aktörer tas med handlar det mycket om mångbruk.
- Regionalt stöd för företagare.
- Vi flyter geografiskt när vi talar om region.
- Befintliga arenor ska användas som *Hela Sverige ska leva*.

Vilka förslag är de viktigaste?

- Företagsstöd – hjälp att driva företag.
- Regellättnader
- Samarbete.

Kommentarer: Behövs verkligen bara kunskap för att det ska bli mer mångbruk?

Allmänt ”mångbruk är ett begrepp som slätar ut lite grann... man kanske måste träffas och prata skogsbyte, matförädling etcetera – mångbruk är ett icke-specifikt begrepp – det gör vi snarare nationellt. Måste bryta ned begreppet i olika verksamheter-

Grupparbete grupp 5

Vi diskuterade hur kunskap och kompetens kan mobiliseras regionalt respektive nationellt.

Först pratade vi om vilken innebörd vi lägger i begreppet *mobilisera* i detta sammanhanget och landade i följande punkter:

- Lyfta fram kunskap och kompetens
- Inse vilken kunskap och kompetens som finns
- Stärka kunskap och kompetens
- Få fart på kunskap och kompetens
- Få tag på kunskap och kompetens

Regionalt

Regionala aktörer har en viktig roll för att mobilisera kunskap och kompetens. I Skogsstyrelsens uppgift att genomföra skogspolitiken ingår det att jobba med detta. Regionala aktörer skulle vara mer utåtriktade och samarbeta mer. Det kan ske genom att kunskap och kompetens samlas och delas med andra aktörer. Det behövs en nod (mötesplats/arena) för att göra det. De som kan mötas där är bland annat olika föreningar, hembygdsförbund, naturskyddsorganisationer, skogsbruk, myndigheter.

Nationellt

Det behövs en klok landsbygdspolitik. Förutsättningarna skiljer sig åt mellan olika delar av Sverige. I landsbygdspolitikerna behöver hänsyn tas till de regionala och lokala förutsättningarna. Det behövs tydliga regelverk på nationell nivå som skapar förutsättningar och möjligheter för utveckling på den lokala nivån. Det är viktigt att de olika nivåerna hänger ihop; nationellt-regionalt-lokalt.

Konkreta åtgärder som skulle behövas är att genomföra inventering och kartläggning av betet i skog och fjäll. Vill marker betas, har betats och kan betas? Detta skulle kunna ske genom riksskogstaxeringen/ NILS. Om kartläggning ska göras räcker det inte med stickprov, utan då måste mer heltäckande metoder användas.

Kunskapen om lokala villkor och traditionella brukningsmetoder behöver också sammanställas för att ge en ökad gemensam förståelse av det. Metoder kan också anpassas och utvecklas med det som underlag. Det kan skapa förutsättningar för småskalig jordbruksproduktion. En särskild fråga att kartlägga och beskriva i sammanhanget är mulbetesrätten, och att tydliggöra regelverk om den. Vallar-utbildning behövs.

Sverige bör nyttja de möjligheter som finns till EU-stöd till småskaligt jordbruk.

Generellt behövs sammanställning av kunskap och mer forskning omkring mångbruk av skogen för att lära oss mer om det. Kunskapen behöver också göras mer tillgänglig för de som är verksamma inom mångbruket av skogen.

Grupparbete grupp nr 6

Diskussion om konkreta åtgärder som kan mobilisera kunskap och kompetens när det gäller mångbruk (jobb och ökad tillväxt) Regional och nationell nivå.

- Organisera möten för kommuner, aktörer och markägare. Konkreta diskussioner om företagsidéer och lämpliga/möjliga lokaliseringar. För en nyinflyttad företagare kan det vara svårt att få del av kunskap om bygden.
- Kunskapshöjande åtgärder kring äganderätten/Allemansrätten. Det behövs både på regionalt och nationellt plan (turistföretag, kommuner, skolor, politiker). Även på engelska/andra språk via hemsidor och marknadsföringssatsningar. Sverige får inte marknadsföras som ett land där det är ”fritt fram” – då riskerar vi att allemansrätten urholkas och på sikt tas bort.
- ”Bygdekunskap” behöver samlas och förmedlas. Exempel: åkermark kan vara sådd, den öppna ytan i skogen kan vara ett planterat hygge,

hög musik invid en sjö kan störa alla runt hela sjön, på våren pågår renkalvning, ha hunden kopplad etcetera.... (eg lokal nivå)

- Regionalt IT-stöd eller app för att matcha entreprenörer med intresserade markägare (Tin(B)er för mångbrukare 😊)
- Det behövs ett tydligare regelverk (krav) på kunskap för bärföretagare och deras anställda (arbetsmiljö, allemansrätt, nedskräpning, behov av varselväst (synlighet under jakttid), eldningskunskap, etcetera.) Problem kring detta skapar konflikter som kan hindra utvecklat mångbruk.
- Det borde vara lagkrav på avtal med markägarna vid större sportevenemang och andra utomhusarrangemang. Detta för att motverka konflikter och värna allemansrätten.
- Det behövs en likriktning av länsstyrelsernas tillämpning av lagar och regelverk. Om man verkar över en länsgräns kan det bli stora svårigheter/oklarheter/merarbeten för företagaren.
- Det krävs högre kunskapskrav hos skoteråkare, främst svenska och norska. Kunskap om allemansrätt, rennäring, skogsbruk, ”fjällvett och etikett”.
- Med ökande temperatur vore det bra med ett generellt eldningsförbud (förutom på anvisade eldstäder) under sommarmånaderna juni-aug. Många turister missar eldningsförbuden, eftersom de flyttas både i tid och rum över landet beroende på väderlek. Om man inte förstår svenska är det till exempel lätt att missa informationen. Ingen behöver egentligen fri-eldas för sin överlevnad i dagsläget?
- Se över regelverket (på flera nivåer, till exempel ekonomiadm, livsmedelsregler, djurhållning) så att småbruk/fäbodan utan ström eller mobiltäckning och med små besättningar av djur möjliggörs. Exempel: Varför måste man producera mjölken med egna kor/får/getter för att få producera ost? Varför krav på kassaregister?
- Öka kunskap om och mellan respektive näringar för förståelse och lösningar. Vi kan och bör ha både skogsbruk och mångbruk, inte antingen/eller. Det krävs förståelse för proportioner och areall omfattning. Skogsbruk kommer fortsatt att vara viktigt för de flesta markägare! Men kan utgöra en viktig grund för en utveckling och förädling av flera råvaror och upplevelser (granskott, björksav, upplevelser, jakt/fiske).

Grupparbete grupp nr 7

- Flera av gruppdeltagarna vill ha ett bredare perspektiv på mångbruk än bra jobb och ekonomisk tillväxt. Andra värden skapas också och dessa kan vara motiv nog
- Det är viktigt att man är tydlig med att ett ökat mångbruk ska ske på ett hållbart sätt – inom planetära gränser

- På nationell nivå är det ett problem att det saknas statistik och faktaunderlag kring vad som görs idag inom mångbruk av skog. Mycket går nog ”under radarn”
- Men det mätbara måste inte styra vad man satsar på
- Goda exempel är ett bra sätt att sprida kunskap, både på regional och nationell nivå
- De regionala skogsprogrammen kan vara ett bra sätt att samverka och att sprida kunskap
- Det finns regionala sammanslutningar, till exempel mellan ett antal kommuner i Västerbotten. Problemet är små kommuner som står utanför sådana samarbeten.
- Börja med att lyfta fram de värden som är lätta att förena
- Gruppen oenig om ifall mångbruk handlar om att förena många näringar däribland skogsbruk på samma mark eller om det handlar explicit om andra värden och sätt att använda skogen än virkesproduktion.

Grupparbete grupp nr 8

Rennäringen, samråda innan avverkning, renbruksplaner, hur tar man tillvara deras kunskaper

Reg skogsprogram arena för samverkan regionala, lokal förutsättning
Fokusområde 2 mångbruk. Regeringen har inte styrt vad de regionala programmen ska handla om, stora skillnader, renskötsel i norra delen
Nätverksbyggande

Storskogsbruket och naturturistföretag har inte kunskap om varandra och blir då konflikter,

Hur skickas de regionala frågorna skickas uppåt, för att lyfta frågan nationellt
Kunskap hos enskilda mä är inte hög om mångbruk, skapa samverkan med besöksnäring

Hur stöttas innovativa företag? Stillhet. Hur skapas förutsättningar för nya företagsidéer?

Svårt att få företagare att komma på sådana här seminarier, de vill inte dela som kunskap, kostar för mycket. Borde finns en organisation
Naturturism, mest boende och mat som genererar pengar.

Skogsbruket nyttjar inte renskötarnas kunskaper om var älgar befinner sig, betesskador.

Svårt sälja små volymer som leveransvirke i Norrland. Vinsten går till bolagen. Specialkvalitet skulle kunna vara möjligt att sälja än om små volymer. Senvuxen fura är en brist. Industrin har inte möjligheter att sortera ut spec sortiment.

Eldrimner i Jämtland, ett kunskapscenter som lyfter livsmedelshanteringen, småskaligt, skapat nätverk också. Borde kunna satsa på olika frågor nationellt, uthållig i en fråga.

Möbelriket i Småland

Långsiktigheten i dag är kortare, snabba förändringar.

Kunskap och utbildning, SLU, mångbruk, borde kunna satsa på olika typer av mångbruk under utbildningen.

Matlandet

Hur får man ihop kopplingarna regionalt mellan olika strategier

Vad ska skogen räcka till? Kan vi göra andra produkter, biobränsle, viskos?

Tävlar fortfarande med fossila produkter

Nätverksbyggande

Stöd till nätverk

Kunskap till små markägare att förstå vad mångbruk är och hur de kan tjäna pengar.

Kontraktslösning

Naturturism- behövs avtalslösningar, en mall för nyttjanderättsavtal borde finnas hon Skogsstyrelsen

Inom renskötseområdet är det inte bara markägaren man behöver kontakta utan även den sameby som är aktiv där, tex för draghundar, skoter eller andra aktiviteter som kan påverka renskötelsen vid mångbrukande av skogen.

Grupparbete grupp nr 9

Förslag på åtgärder som kan mobilisera kunskap /kompetens inom skogens mångbruk för att skapa tillväxt och flera jobb.

Diskussion & förslag hel grupp:

Bejaka goda exempel, hitta **synergier**, hitta kluster där det redan finns infrastruktur och lära sig av andra, nätverk. Genom UF-företag-sammanföra ex kommunala skogar, privata skogsägare samt skogsbolag -hitta företagande. Student-tävlingar med KTH Konstfack mfl. Lära sig om entreprenörskap, affärsmannaskap -vad allt det innebär. Utvecklingsträffar på kommunal nivå-behovsstyrt/efterfrågat från det lokala perspektivet. **Äganderätten-Brukanderätt** lära sig vad det innebär och vad det finns det för möjligheter. Juridisk kunskap

Lokalt – Hitta synergier/kluster där det redan finns fungerande infrastruktur Botten-topp perspektiv. Utvecklingsträffar/Utbildningspaket med affärsmannaskap, äganderätt och brukanderätt medkopplingen till olika kluster.

(Regionalt) Regionala Skogsprogrammet

Nationellt – ”Kommersialisera allemansrätten” – behövs juridiska kunskaper. Lägg till Äganderätten/brukanderätt i grundskoleutbildningen-samhällskunskapen - kunskap om vad får jag göra med/på min skog och på andras skog.

Viktigaste förslag (skickas till menti 934435):

Lokalt – Hitta synergier/kluster där det redan finns fungerande infrastruktur. Botten-topp perspektiv. Utvecklingsträffar/Utbildningspaket med affärsmannaskap, äganderätt och brukanderätt medkopplingen till olika kluster.

(Regionalt) Regionala skogsprogrammet

Nationellt – Ökad kunskap om ägande och brukanderätt. Juridisk kunskap.

Inkomna inspel via mail

Reflexioner kring Mångbruk

Med anledning av seminariet i Umeå den 11 mars 2020 skriver jag ned några erfarenheter och tankar som kan ha betydelse för det fortsatta arbetet med ”Mångbruk” i vid bemärkelse.

Nybyggare, dramapedagog, företagare

Jag driver sedan 1990 Vindelåforsens Stugby i Ammarnäs, Lappland.

(www.bertejaure.se) Företaget byggdes av mina föräldrar och stod klart 1980.

Stugbyn är belägen på den mark som min förfader, Josef Berglund, ripjägare, norgefarare, handelsman och bonde, köpte 1881 och odlade upp. Mångbruk var alltså redan från starten en förutsättning för överlevnaden.

Jag utbildade mig 1977-1980 till dramapedagog vid Umeå Universitet. Efter tio år i yrket, som gruppleddare på grundskolan, inom gymnasieskolan, inom psykiatri och med amatörteater gjorde jag om mitt liv i grunden och flyttade hem till fjällen. Från gruppdynamik och kreativt arbete till en vardag med hammare och spik.

Turism, personlig utveckling, projektarbeten och projektledning.

Stugbyn behövde då, och nu, reparationer, ett arbete som ständigt tar tid men aldrig tar slut. Att hålla ordning på husen har varit grundläggande. Stugorna är alltså i rimligt skick, men fyller inte sig själva bara för att de finns – det behövs en lokal karaktär och en inriktning för att attrahera gäster. Det kallas ”rese-anledning”. För att fylla husen har jag provat på personlig utveckling, fjällvandring, jaktguidning, fiskeguidning och olika former av ekoturism. Kvar idag finns en fiskecamp vid fjällets fot och en sliten stugby invid landsvägen i byn. Jag har sedan 1994 provat på att delta i olika turistiska projekt – och även att leda aktiviteter inom sådana och det finns, som det heter, oändliga möjligheter. (se också www.ammarnasguide.org) Men turismen innebär ofrånkomligt en stor säsongsbundenhet. Vi har sällan gäster under den mörka delen av vintern. Företagandet haltar därför och frågan om överlevnad är minst lika aktuell idag som den var 1881.

Bertejaure Gård.

ECEAT heter ett nätverk av gårdar som bedriver ekologiskt bo-på-lantgård sedan 1990-talet. Det fanns då, och finns nu, en brist av hemmansägare (eng: Landmanagers) i hela Europa och initiativet ville genom ekologisk gårdsturism få de som ännu bodde kvar, att stanna kvar och att utöka sina gårdars ekonomi med turism som bisyssla. (www.eceat.org) Vindelåforsens Stugby anslöt sig 2001 och tankarna från nätverket var verksamma inom Sverige i cirka 15 år. Tack vare det kvalitetstänkande som jag lärde mig inom ECEAT 2003 så var det enkelt att redovisa hur hållbart mitt företagande var när vi fick diplomeringen ”Västerbotten Experience” år 2019.

<https://www.visitvasterbotten.se/sv/upplevelser/vasterbotten-experience-1/>

Idag vill jag skifta fokus från stugby till gård. Det borde gå att få en mix av verksamheter som sammantaget ger en årsinkomst, inte bara till mig utan till flera. Detta är min önskan, men kan det bli en verklighet? Och vad är det för slags gård jag har? Vad går att odla fram, att skörda och sälja? Någon lagård finns inte idag, inga djur och ingen slåtter. Min farfar var den siste att slå ängarna i min familj. Däremot finns skogen och en hel del marker med potential.

Inspirationskällor.

Så sent som för några veckor sedan, gick jag på en information som Skogsstyrelsen höll i vår by, om hyggesfritt skogsbruk. Som nybyggare är man mest bara förvånad.

För några år sedan jagade myndigheterna nästan livet ur en bonde i Lycksele som ville ta ut skogen i sin egen takt. Men han skulle tvingas in i kalhyggenas logik. Och nu står skogsstyrelsen i vår by och säger att vi inte behöver tvinga in vår skog i det mönstret. Så vi får alla sända en tacksamhetens tanke till bonden som gick före och banade väg igenom den rådande tidens ologiska rationalitet. Vad som är bra för bonden kan alltså i framtiden även vara tillåtet!

Skogsstyrelsens bilder och information kan alltså ses som en inspiration, eller i vart fall som början till en inspiration. För vem finns det i närområdet som har kommit någon vart på det hyggesfria spåret? Ja jag vet ingen. För det är en ny tanke. Så var får jag förebilder?

Jo, jag vill föra fram ett initiativ som heter Reforesting Scotland.

(www.reforestingscotland.org) Deras motto är: **Restoring the land and the people** – återupprätta landskapet och folket. Och just ordet folket har en särskild klang för mig. Det var länge sedan någon sa, särskilt från myndighetshåll, att det vara bra att det fanns bybor i våra trakter. Och min syn är att det första steget på vägen till en hållbar utveckling är frågan – är detta bra för befolkningen, eller inte? Hållbar utveckling måste betyda att det finns bybor. Annars är utvecklingen inte hållbar. När konsulenten Alison Dyke från Reforesting Scotland visade sitt visitkort under sitt studiebesök i Ammarnäs så kunde vi läsa: **"Allting-utom-timmer-konsulent"**. Och läser man deras skrifter och tidning så ser man att skogen är till för möten, måltider och kreativitet, odling och slöjd, konst, hantverk och guide turer, boende i hobbit-hus, korgflätning och att genomföra sin trädplantering som en utflykt med de närmaste vännerna. När såg vi skogsstyrelsen dela med sig av sådana bilder senast? Mångbruk ska alltså vara ett sätt att aktivera alla sinnen, att få loss människors kreativitet, och, som forskare påpekat de senaste åren, ett sätt att återfå vår mänsklighet där teknik och kommers har förblindat oss för vårt ursprung. (Tänk på termen "skogsbad" så förstår ni vad jag menar) Jag är själv inspirerad av tanken, men finns det fler som vill tänka så? Och vad har man för situation att utgå från?

Äganderätten.

För att få med bonden på det tåget måste man restaurera bonden. Skogsstyrelsen är inte sen att påpeka att inspelet om "Hyggesfritt skogsbruk" inte är en befrielse från lagen som säger att man måste hålla sig väl med paragraf tio kurvan. En viss tillväxt måste finnas på ett hemman, annars får man påhälsning av konsulenterna som kan se alla skogsskiften från satelliterna. Ja, vi måste väl komma ihåg att vi är kvar i landet som är en polisstat, när det kommer till kritan.

För att restaurera bonden behöver man en lagstiftning utan satelliter. En lagstiftning, som precis som bestämmelserna kring naturvård och livsmedel, lägger ett kunskapskrav på utövaren, men som ger en frihet inför vad som bonden upplever vara lönsamt eller till och med, om tiden får gå, har en erfarenhet av att det är lönsamt och hållbart ur flera synvinklar. Inte minst frågan om att kunna bo kvar på orten. Det är hållbart att utgå från det man har, och att utveckla det. Varför är det hållbart att flytta?

För hållbarhet på orten behövs en förstärkt äganderätt, inte en ifrågasatt eller urholkad. Bonden ska kunna ta långsiktiga beslut och genomföra sina idéer – och i den andan också stå för sina beslut, och utsätta sig för kritik.

Land-management är en heltidssyssla och alla marker ser olika ut och måste visa vad de duger till och det är hemmansägaren som beslutar och förvaltar. Hur skulle det kunna vara satelliterna? Min erfarenhet av hur äganderätten urholkats i Lappland är också något jag delar med många andra. Ettill exempelempel bifogas.

Men hemmansägaren agerar inte i ett vakuum – det finns grannar och andra som påverkas och påverkar. Och arenor för möten mellan dessa kan säkert utformas till allas gagn.

Lokalt inflytande - att skapa tillsammans för en hel bygd.

Vi genomförde ett projekt under tiden 2001 till 2006 som utomstående gärna döpte till "Lokal förvaltning" men som vi själva hellre vill benämna: **Lokalt inflytande**.

Projektet utforskades av SLU genom bland andra Anders Tivell och Emil Sandström och vi fick även ta emot studiebesök tack vare deras medverkan.

Det tar för lång tid att gå in på alla detaljer och erfarenheter som vi fick inom projektet, men det är viktigt att se att lokalsamhället mår bra av att ha en plats att gå till för att prata igenom planer och problem, att ha representanter som tar kontakter åt alla håll för utvecklingen av bygden och som har befogenheter att värna om bygden inför intressenter från hela världen. Dessa aspekter på utveckling av lokalsamhället genom organisering finns beskrivna med forskares språk: **Jenny Onyx, Rosemary Leonard: "Spinning straw into gold"**. Boken, och andra som de skrivit, handlar om lokal utveckling som en frukt av olika nivåer av organiserad tillit och olika nivåer av kontakter – inom bygden och mellan olika bygder och samhällsnivåer. När Jenny och Rosemary den 5 juni år 2000 steg ut på parkeringen till stugbyn så hade vår by genomlidit svåra konflikter och Ammarnäs finns omnämnt i en av deras rapporter som ett exempel på en plats där tilliten havererat lokalt. När jag under 2005 åter kontaktade dem så skrev jag att vi reparerat mycket av detta. Tyvärr kom det beskedet inte med i någon rapport.

Emil Sandström skrev däremot sin doktorsavhandling bland annat utifrån vårt arbete för lokalt inflytande "Reinventing the Commons", Acta Universitatis Agriculturae Sueciae 2008:48. Språket är engelska. Vi borde nog lära oss mera på vårt eget språk så vi kan bli bättre på att ta ansvar lokalt.

Våra försök med **lokalt inflytande i Ammarnäs** nådde långt, och vi hade under en period en utbildning i hur man gör. Vi gjorde dessutom stadgar och arbetsflöden för arbetet. Det fanns i projektet en vetskap om att "det går om man har tid".

Målet vi hade var att etablera en kommundelsnämnd med utvecklingsansvar för en bygd. En helt möjlig konstruktion, med andra ord. Men utan projektmedel kunde aktiva personer inte få betalt för att vara borta från det ordinarie arbetet och samarbetet visnade. Vår lilla kommun hade inte heller kunskap och budget för att satsa vidare. Av det lokala inflytandet blev bara orden "lokal förvaltning" kvar och detta betyder oftast bara ett sätt för samhället att låta gräsrotter göra myndighetens jobb för mindre pengar och mindre självstyrandeinflytande är mycket bättre. Det samarbetsklimat som blir resultatet av organiserat inflytande är attraktivt i sig självt. Men då behöver samhället delegera ut sina ansvarsområden på riktigt. Om den lokala gruppen dessutom får ett formellt ansvar och tydliga roller kan man utkräva ansvar och göra hanteringen inte bara representativ utan också rättssäker.

Gården i sig själv

För att hitta utvecklingsvägar för gården är vi deltagare i projektet **Lapland a culinary region** som erbjuder kurser i att plocka vildväxande råvaror och att odla grönsaker samt tillaga och förädla dessa bland annat genom bakning och restaurangverksamhet. (www.laplandculinary.com)

Vi har själva startat ett kafé, Kafé Vindelälvan, inom företaget. Christina Öster, som ansvarar för kaféet, har i sitt eget företag Fjällfrö börjat saluföra en grötblandning av ekologiskt spannmål kryddad med bland annat fjällkvanne.

Det är väldigt tydligt vad förädlingen av råvarorna innebär, både ekonomiskt och i fråga om hur attraktivt företaget blir för omgivningen. Vårt kafé blir i princip en

servering med gårdsbutik, något som följer ett mönster för utvecklingen av det lokala förädlingsvärdet. Skicka inte bort, förädla på orten. Att spannmålet måste köpas, ekologiskt, från Västergötland, förtar inte smaken av gröten. Och kanske kan framtiden ge förutsättningar för odling av både korn, svedjeråg och nakenhavre här uppe hos oss.

På gården plockar jag idag vildväxande kvanne, *Angelica Archangelica*, för att använda som krydda i gröten och som tillagad i pesto eller krydda i köttfärs. Det gick inte att få medel från Länsstyrelsen för att göra efterforskningar i litteraturen om örtens nyttiga och eventuellt farliga egenskaper. Så jag går den praktiska vägen. Min plan är att odla kvanne på egen mark så vi inte plockar och utarmar naturliga bestånd. En bekant gav oss adress till den siste kommersielle odlaren av kvanne på Island. Vi fick några tips på hur man går tillväga.

Tyvärr är odling och turism intensivast under samma tid av året. Det är därför en utmaning att fullt ut kombinera de två.

Mångbruk är ändå den enda vettiga strategin för att skapa en överlevnad på en sådan ort som Ammarnäs. Ansvarstagandet för hemmansägaren är både att välja ut de delar i fastigheten som kan ge skördar att leva på och det sätt att bruka helheten, inte minst lokal förädling, som leder framåt. Samtidigt måste det finnas tid till samverkan med andra, både företag och institutioner för att ge företagandet hållbarhet och impulser till förändring. Hemmansägaren är en viktig verksamhetsledare. Långsiktigt hållbar äganderätt är för honom/henne grundläggande.

Skogsbruket är fortfarande en vit fläck på min karta. Det kommersiella försök jag gjorde 2007 gav allt annat än mersmak. Maskinerna lämnade stråk av förstörelse efter sig, som att kriget gått över mina marker. Och av värdet på det avverkade fick jag behålla kanske hälften. Det gav ett väldigt lågt lokalt förädlingsvärde.